

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته ارتباطات
گرایش حج و زیارت

تحلیل حج به عنوان کامل ترین مدل ارتباطات آیینی

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین دکتر حجت الله بیات

دانشجو

محمد امین زکی

شهریور ۱۳۹۵

چکیده

نمادین و پرمعناترین اجتماع انسانی جهان، در هر سال و به صورت مکرر در آیین حج به وقوع می‌پیوندد و انسان‌هایی با ملیت، زبان، رنگ و فرهنگ‌های متفاوت مناسک حج را به طور جمعی انجام می‌دهند. امام علی علیه السلام در مورد حج می‌فرماید: «جعلہ سبحانہ و تعالیٰ للإسلام علما» خداوند حج را پرچم اسلام قرار داده است. پرچم نماد و نشانه‌ی بقای یک ملت و استقرار آن بوده است و در تمامی ملل و اقوام آن را مقدس دانسته‌اند. اسلام از این فراتر رفته و بزرگترین نماد و پرچم و نشانه توحید و هدایت راه آیین حج معرفی کرده است تا امت در زیر سایه آن خود را مجتمع کنند و از تفرقه نگه دارند و عزت و عظمت اسلام و مسلمانان در سایه این پرچم بوده است.

حج کامل‌ترین آیین اسلام و نفی‌کننده آیین‌های غیرتوحیدی است و مقصد توحید در تمام عوامل انسانی و غیرانسانی (کعبه، صفا و مروه، سنگ‌ریزه‌ها و ...) آن حاکم بوده و جامعیت و کلیتی که این آیین دارد حتی در بین سایر آیین‌های اسلامی دیده نشده است. مناسک این آیین اسرار و رموزی داشته و سراسر اعمال آن دارای نشانه‌های نمادین است که می‌توان با تحلیل آیینی آن را بررسی کرد. این پژوهش ویژگی‌های حج را به عنوان کاملترین مدل ارتباطات آیینی مورد بررسی قرار داده است و با توجه به اینکه مدل ارتباطات انتقالی ذهن را از معنا دور می‌کند لذا نگارنده‌ی این تحقیق به دنبال ارتباطات آیینی در بحث حج بوده است و ویژگی‌های آیین مثل کنشی بودن و اجرایی بودن و... را مورد مطالعه قرار داده است و با بهره‌گیری از مطالعات ارتباطات آیینی به بررسی آیین حج پرداخته و از راه نشانه‌شناسی، مناسک حج را که شکلی نمادین دارد، بررسی کرده است. روش پژوهش توصیفی کیفی بوده و به این نتیجه رسیده‌ایم که حج ویژگی‌های یک آیین را دارد و از نقطه نظر معنایی، رموزهای آن، جنبه مشارکتی، عمومی بودن و ساختار دعوتی که از جانب خداوند به مخاطبان این فریضه بزرگ شده است، دارای الگوی ارتباطات آیینی بوده است.

کلیدواژه‌ها: آیین، ارتباطات، حج، ارتباطات آیینی، نشانه‌شناسی، مدل.

- ۲.۱ مفاهیم ۴
- ۱.۲.۱ حج ۴
- ۱.۲.۱.۱ حج در لغت ۴
- ۲.۱.۲.۱ حج در اصطلاح ۵
- ۲.۲.۱ مدل ۵
- ۳.۲.۱ ارتباط ۷
- ۱.۳.۲.۱ ارتباط در لغت ۷
- ۲.۳.۲.۱ ارتباط در اصطلاح ۸
- ۳.۳.۲.۱ مدل‌های ارتباطی ۱۱
- ۱.۳.۳.۲.۱ مدل ارتباطی منبع معنا ۱۲
- ۲.۳.۳.۲.۱ معنای ارتباطی ۱۳
- ۳.۳.۳.۲.۱ منبع معنا ۱۴
- ۴.۳.۳.۲.۱ درجه منبع معنا ۱۴
- ۵.۳.۳.۲.۱ کیفیت منبع معنا ۱۴
- ۶.۳.۳.۲.۱ سطح توان ارتباطی ۱۵
- ۷.۳.۳.۲.۱ مشابهت معنایی ۱۵
- ۴.۳.۲.۱ ارتباطات انسان ۱۶
- ۴.۲.۱ نشانه‌شناسی ۱۷
- ۱.۴.۲.۱ نشانه‌ها ۱۹
- ۲.۴.۲.۱ رابطه نشانه با معنا ۲۰
- ۳.۴.۲.۱ اقسام نشانه‌ها ۲۰
- ۱.۳.۴.۲.۱ نشانه‌های طبیعی ۲۰
- ۲.۳.۴.۲.۱ نشانه‌های تصویری ۲۱
- ۳.۳.۴.۲.۱ نشانه‌های قراردادی ۲۱
- ۴.۴.۲.۱ ارتباط از نظر نوع نشانه‌ها ۲۲

- ۲۲ ۱.۲.۴.۱. کلامی
- ۲۲ ۲.۲.۴.۱. غیرکلامی
- ۲۲ ۵.۲.۲.۱. آیین
- ۲۲ ۱.۵.۴.۲.۱. آیین در لغت
- ۲۳ ۲.۵.۴.۲.۱. آیین در اصطلاح
- ۲۴ ۵.۲.۱. ارتباطات آیینی

فصل دوم: ویژگی های آیین

- ۳۲ ۱. مراسم آیینی و کارکردهای آن
- ۳۴ ۲.۲. ویژگی های آیین
- ۳۴ ۱.۲.۲. کنشی بودن
- ۳۵ ۲.۲.۲. اجرایی بودن
- ۳۶ ۳.۲.۲. آگاهانه و داوطلبانه بودن
- ۳۷ ۴.۲.۲. غیر تفریحی بودن
- ۳۷ ۵.۲.۲. غیرابزاری یا غیرعقلانی بودن
- ۳۹ ۶.۲.۲. جمعی - اجتماعی بودن
- ۴۰ ۷.۲.۲. بیانگر روابط اجتماعی بودن
- ۴۰ ۸.۲.۲. مشروط بودن، نه اخباری بودن
- ۴۲ ۹.۲.۲. نمادین و تأثیرگذار بودن
- ۴۲ ۱۰.۲.۲. متراکم شدن نمادها
- ۴۴ ۱۱.۲.۲. تحذیر و اجتناب
- ۴۴ ۱۲.۲.۲. جنبه هنری و زیبا شناختی داشتن
- ۴۵ ۱۳.۲.۲. سستی بودن رفتار
- ۴۶ ۱۴.۲.۲. رفتاری به طور مرتب تکرارشونده
- ۴۶ ۱۵.۲.۲. ارتباطاتی غیر از دیدگاه نظر به اطلاعات
- ۴۷ ۱۶.۲.۲. مقدس بودن به عنوان عنصری از زندگی جدی

فصل سوم: نشانه‌شناسی حج بر مبنای ارتباطات آیینی

- ۱.۳. ویژگی‌های آیینی حج ۵۱
- ۱.۳.۱. از نظر قرآن ۵۱
- ۱.۳.۱.۱. حج میثاق خدا ۵۱
- ۱.۳.۱.۲. حج دین خدا بر مردم ۵۳
- ۱.۳.۱.۳. حج آزمایش خدا ۵۴
- ۱.۳.۱.۴. تمام اعمال حج شعائر الهی ۵۶
- ۱.۳.۱.۵. حج، مرکز شهود آیات خدا ۵۸
- ۱.۳.۱.۶. حج، واجب همگانی و عمومی ۵۸
- ۱.۳.۱.۷. کعبه، مایه قوام انسانها ۶۱
- ۱.۳.۲. جنبه‌های آیینی حج در روایات ۶۳
- ۱.۳.۲.۱. برتری حج، بر اعمال دیگر ۶۳
- ۱.۳.۲.۱.۱. برتری حج، بر صدقه ۶۳
- ۱.۳.۲.۱.۲. برتری حج بر نماز و روزه ۶۴
- ۱.۳.۲.۱.۳. برتری حج بر آزاد کردن بنده ۶۵
- ۱.۳.۲.۱.۴. حج، برترین اعمال پس از جهاد ۶۶
- ۱.۳.۲.۱.۵. جهاد مستضعفان ۶۷
- ۱.۳.۲.۱.۶. ثبوت کفر برای تارک حج ۶۸
- ۲.۳. نشانه‌های بکارگرفته شده در آیین حج ۶۹
- ۲.۳.۱. ارتباط آیینی با خدا در حج ۶۹
- ۲.۳.۱.۱. مناسک و اعمال حج ۷۱
- ۲.۳.۱.۲. احرام ۷۱
- ۲.۳.۱.۳. تلبیه ۷۳
- ۲.۳.۱.۴. طواف ۷۴
- ۲.۳.۱.۵. نماز طواف پشت مقام ابراهیم ۷۵

- ۷۶ ۱. ۲. ۳. سعی و هروله.
- ۷۷ ۱. ۲. ۳. وقوف در عرفات.
- ۷۹ ۱. ۲. ۳. وقوف در مشعرالحرام (مزدلفه).
- ۸۰ ۱. ۲. ۳. ورود در منی و بیتوته در منی.
- ۸۱ ۱. ۲. ۳. رمی جمرات.
- ۸۲ ۱. ۲. ۳. قربانی.
- ۸۳ ۱. ۲. ۳. حلق.
- ۸۴ ۱. ۲. ۳. ارتباط آیینی با خود در حج.
- ۸۶ ۱. ۲. ۳. خودآرایی.
- ۸۷ ۱. ۲. ۳. آزار زبانی (لزوم محافظت از زبان و چشم و گوش).
- ۸۸ ۱. ۲. ۳. ارتباط آیینی انسان با انسان (هم نوعان) درحج.
- ۸۸ ۱. ۲. ۳. ارتباطات اجتماعی در آیین حج.
- ۸۹ ۱. ۲. ۳. امت واحد.
- ۹۱ ۱. ۲. ۳. شناخت و ارتباط با ملل مختلف.
- ۹۲ ۱. ۲. ۳. تأکید بر امت اسلامی.
- ۹۲ ۱. ۲. ۳. مساوات و برابری افراد.
- ۹۳ ۱. ۲. ۳. موقعیت ویژه حج.
- ۹۳ ۱. ۲. ۳. اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر.
- ۹۴ ۱. ۲. ۳. ارجاع حج به گذشته و آینده.
- ۹۶ ۱. ۲. ۳. پاسداری از فرهنگ و ارزش‌ها.
- ۹۶ ۱. ۲. ۳. حج و جایگاه آن به عنوان یک رسانه آیینی.
- ۹۹ ۱. ۲. ۳. توحید، بنیاد وحدت.
- ۱۰۰ ۱. ۲. ۳. حج تجلی‌گاه توحید و نفی شرک.
- ۱۰۲ ۱. ۲. ۳. شرک، نقطه تقابل انسان‌ها.
- ۱۰۴ ۱. ۲. ۳. تجدید میثاق با پیامبر.

۱۰۶.....میعاد با ابراهیم.....۱۳.۳.۲.۳

۱۰۷.....بعد فرهنگی و تربیتی زیارت.....۱۴.۳.۳.۳

۱۰۸.....آیین حج تجلی امنیت اجتماعی.....۱۵.۳.۳.۳

۱۰۹.....شور و مشورت و مبادله فرهنگی.....۱۶.۳.۳.۳

۱۱۱.....جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....

۱۱۳.....منابع و مأخذ.....